О. Дудкіна

МОНІТОРИНГ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНУ: ОРГАНІЗАЦІЙНІ ТА МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ

В системі функціональних механізмів управління регіональним розвитком, а найперше, в інформаційному забезпеченні регулювання соціально-економічного та екологічного розвитку регіону, важливе місце займає моніторинг регіонального розвитку.

Моніторинг розвитку регіону розглядається як складна система збору, збереження, передавання і підготовки інформації для аналізу і прийняття управлінських рішень щодо соціально-економічного розвитку регіону. Це є спеціально організоване цільове неперервне (систематичне) спостереження і короткострокове прогнозування розвитку найважливіших регіональних процесів і явищ з метою їх аналізу, ідентифікації та виявлення кола регульованих факторів у процесах підготовки і прийняття управлінських рішень.

Створення методики моніторингу соціально-економічних процесів на всіх рівня управління тісно пов'язане з вирішенням завдань, поставлених у Концепції державної регіональної політики України, в Програмі реформування державної статистики, головна мета якої - "завершення системного реформування статистики для найбільш повного задоволення потреб органів державної влади та інших користувачів у об'єктивній статистичній інформації щодо соціально-економічного розвитку країни, її регіонів, галузей, секторів економіки та господарюючих суб'єктів" [1].

Дані раціонально організованого соціально-економічного моніторингу є своєрідною інформаційною "сировиною", необхідною для прийняття рішень на різних рівнях державного суспільного, соціально-економічного і громадського життя. Зокрема, об'єктивна необхідність організації соціально-економічного моніторингу розвитку регіонів зумовлена, відповідно до Законів України "Про місцеве самоврядування в Україні" та "Про місцеві державні адміністрації" тим, що органи управління регіоном правомочні розглядати і вирішувати питання, віднесені до їх відання, лише за умови належної реалізації функцій збору та обробки інформації.

З огляду на це, проведення моніторингу соціально-економічного розвитку регіону дозволяє забезпечувати організацію збору, накопичення і обробки інформації про соціально-економічний потенціал регіону, стан, тенденції та фактори розвитку регіону, його галузей, секторів, видів діяльності; розробку і аналіз альтернативних варіантів вирішення завдань регіонального управління; обгрунтування моделей, концепцій, стратегій та програм соціально-економічного розвитку територій; здійснення контролю за виконанням прийнятих управлінських рішень та проведення оцінки їх ефективності.

Аналіз сучасної нормативно-правової та методичної бази, науково-монографічної літератури свідчить про значну увагу до питань організації системи соціально-економічного моніторингу. Так, проблеми методологічного, інформаційно-організаційного забезпечення моніторингу розвитку адміністративно-територіальних одиниць висвітлені в працях В. Артеменка [2], Я. Побурка, В. Карпова, С. Матковського [4, 5]. Шляхи удосконалення процесів статистичних та інших видів спостережень, як основного джерела інформації для проведення регіонального моніторингу, розглядаються в дослідженнях О. Осауленко, Р. Віленчук, І. Нікітіної [6]. Функції прогнозування в системі соціально-економічного моніторингу відображені в наукових розвідках Б.Панасюка та ін.

Проте, окремі аспекти методичного та організаційного забезпечення виконання нових

© О. Дудкіна, 2003.

завдань та функцій моніторингу регіонального розвитку, що виникають в контексті реалізації Концепції державної регіональної політики України, здійснення процесів децентралізації та деконцентрації влади в державі, активізації тенденцій Європейської регіоналізації, ще недостатньо відпрацьовані в науковій літературі.

Зокрема, підвищення економічної самостійності регіонів передбачає наукове обгрунтування та організаційно-методичне забезпечення нових завдань моніторингу регіонального розвитку, таких як: вичленування регіонального розвитку (окремих складових, факторів та тенденцій розвитку регіональної соціально-економічної системи) у системі вищого порядку – національній економіці; виділення внутрішньої структури регіональних процесів та явищ, їх характеристика; виявлення сукупності внутрішніх та зовнішніх факторів, що впливають на перебіг регіональних соціально-економічних, екологічних, суспільно-політичних та інших процесів та явищ в нових трансформаційних умовах; системний аналіз потоків всіх видів інформації щодо регіонального розвитку; побудова інформаційних моделей регіонального розвитку; створення методології та методики короткотермінового прогнозування перебігу регіональних процесів і явищ; комплексна оцінка кон'юнктури регіональних (локальних) ринків; аналіз та оцінка конкурентних переваг території, сильних та слабких сторін розвитку регіону, його потенційних можливостей і загроз.

Система моніторингу, побудована на таких засадах, повинна давати відповіді на запитання про стан інформаційного середовища розвитку регіону у будь-який період часу, причини та тенденції можливих змін цього стану і на цій основі забезпечувати обгрунтоване прийняття управлінських рішень регіональними органами влади.

Однією з основних проблем удосконалення процесу моніторингу регіонального розвитку є розробка його інструментарію. В даному контексті доцільним є застосування системи методів для проведення моніторингових досліджень, а саме: економетричного моделювання; економічних індикаторів та індексів; порівняльної регіоналістики; статистичних методів (аналізу динамічних рядів); методів коротко- та середньострокового прогнозування.

Використання означених методів моніторингу передбачає дотримання відповідної методичної схеми здійснення соціально-економічного моніторингу. Зокрема, при розробці методики моніторингу слід враховувати специфіку досліджуваних регіональних соціально-економічних процесів. Предметом дослідження є саме процеси, тобто показники, які змінюються в часі і просторі. Ці показники часто корельовані між собою та пов'язані складними, неоднозначними, непостійними і великою мірою невідомими взаємозв'язками та взаємозалежностями.

Відповідно, загальну методику проведення моніторингу можна сформулювати у вигляді послідовних етапів, які спрямовані на вирішення основних задач:

- спостереження, яка забезпечується поєднанням даних регіональної статистики з інформацією галузевої, відомчої статистики, наукових установ, соціологічних служб тощо;
- оцінювання стану процесів, яка здійснюється статистичними органами і, найперше, органами управління регіоном (місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування);
- попередньої обробки даних, яка передбачає визначення множини показників, аналіз котрих в змозі дати загальну картину визначеної ситуації у визначений період часу;
- аналізу регіональних процесів, ідентифікованих в процесі моніторингу, з метою глибокого поточного аналізу й оцінювання стану тих соціально-економічних та інших показників, котрі досліджуються в процесі моніторингу, а також для сприяння ефективному розв'язанню задач моделювання регіональних процесів;
- прогнозування процесів для обгрунтованого прийняття управлінських рішень щодо перспективного розвитку регіону;

- відображення (візуалізації) результатів моніторингу, яка спрямована на забезпечення оперативності та ефективності використання результатів статистичного моніторингу для процесів і процедур прийняття рішень різного рівня.

Визначальною рисою ефективного проведення моніторингу соціально-економічного розвитку регіону є вибір системи індикаторів, спостерігаючи за якими, констатуючи їх позитивні та негативні зміни, постає можливість адекватно реагувати на вплив внутрішнього та зовнішнього середовища, і на цій основі приймати адекватні оперативні управлінські рішення щодо розвитку регіональних процесів та явищ, функціонування галузей, секторів, сфер регіональної економіки. Слід наголосити, що при виборі системи індикаторів моніторингу має йтися не просто про структуру показників, а про "інформаційну інфраструктуру", тобто систему показників-індикаторів, пов'язаних смисловою єдністю та логічною послідовністю, за допомогою яких можна розв'язувати задачі управління регіональним розвитком, вивчати закономірності регіонального розвитку, умови функціонування його елементів, сам процес і результати діяльності регіональної економіки як єдиного цілого.

При виборі системи індикаторів моніторингу мають задовольнятись основні інформаційні потреби органів управління регіоном та інших суб'єктів регіонального управління. З огляду на це, індикатори моніторингу соціально-економічного розвитку регіону мають відповідати таким умовам: повноти та збалансованості (набір показників має адекватно відображати загальний стан системи та її розвиток); чутливості (показники мають статистично достовірно змінюватися при зміні умов); можливості інтерпретації (необхідно розуміти, що саме характеризує показник); доступності та надійності даних (вибираючи той чи інший параметр для подальшого вивчення, слід мати впевненість, що дані для його обчислення та аналізу надходитимуть постійно, що вони вимірюються за стандартною методикою, тобто дані з різних регіонів можна порівнювати); економічності (з огляду на те, що дані можуть збиратися в дуже широких масштабах, будь-який зайвий показник може вагомо збільшити вартість процедури моніторингу).

Раціонально сформована система індикаторів моніторингу регіонального розвитку дає можливість об'єктивно оцінити глибину соціально-економічних проблем того чи іншого регіону, поставити вірний "діагноз" та обґрунтувати управлінські рішення щодо застосування механізмів їх вирішення. На підставі порівняльного аналізу індикаторів моніторингу можна визначити тип регіону, позицію, яку займає кожен регіон відносно інших адміністративно-територіальних одиниць, порівняти сильні та слабкі сторони, можливості та загрози його розвитку, обґрунтувати управлінські рішення щодо регулювання регіональних процесів і явищ в трансформаційних умовах.

Зокрема, в сучасних умовах реалізації Концепції державної регіональної політики України та стратегії інтеграції України до Євросоюзу особливої ваги набуває проблема визначення статусу регіонів, і насамперед, депресивних. Вирішення цієї проблеми передбачає розробку системи індикаторів моніторингу розвитку таких регіонів. Аналіз наукових джерел свідчить, що для відмежування та моніторингу депресивних територій у Євросоюзі використовують показники: обсягу ВВП на душу населення; рівня безробіття; питомої ваги сільського господарства та традиційно-депресивних ("старопромислових") галузей промисловості; динаміки міграційних потоків; рівня доходів населення; демографічні показники тощо.

Для умов України Міністерством економіки та з питань європейської інтеграції для визначення статусу депресивних регіонів та моніторингу їх розвитку, рекомендується використовувати такі показники: обсяг ВДВ на душу населення; рівень безробіття; чисельність зайнятих в усіх сферах економічної діяльності; чисельність населення, зайнятого в промисловості та сільському господарстві; індекси продукції промисловості (до попереднього року і до 1990); питома вага безробітних, незайнятих понад 1 рік, в загальній чисельності

безробітних; середня тривалість безробіття; середньомісячна заробітна плата працівників; природний приріст населення; щільність населення; кількість злочинів на 1000 осіб

Проте, на нашу думку, з метою врахування факторів, що спричиняють виникнення депресивного стану території, особливостей різних типів депресивних територій систему індикаторів для моніторингу і відстежування рівня депресивності регіонів доцільно доповнити показниками: активності підприємницької діяльності; показниками демографічного потенціалу (статево-вікової структури населення); індикаторами інфраструктурної забезпеченості населення території; індикаторами якості навколишнього середовища; поселенськими критеріями (такими як ступінь агломерації); соціальними та етно-культурними критеріями.

Розробка і впровадження інструментарію, інноваційних компонентів регіональної системи соціально-економічного моніторингу можуть стати: основою розробки соціально-економічних програм подолання депресивного стану на рівні регіонів; базою для розробки концепцій розвитку окремих адміністративно-територіальних одиниць; основою для розробки нових інформаційних документів типу "презентаційний паспорт території" і формування позитивного іміджу територій.

Таким чином, кінцеві результати моніторингу соціально-економічного розвитку регіону дозволять підвищити ефективність управління регіонами і забезпечити на більш високому рівні інформаційне забезпечення діяльності місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, підприємств та організацій регіону, підприємців, іноземних інвесторів та інших споживачів інформації про регіональний розвиток.

Література

1. *Програма реформування державної статистики на період до 2002 року // Статистика України. – 1998. - №3. – с.31.*
2. *Артеменко В. Соціально-економічний моніторинг регіонів обласного рівня: концепція та методичний інструментарій. // Регіональна економіка. – 1998. - №3. – с.87-94.*
3. *Дегтяр А. О. Організаційне забезпечення інформаційно-аналітичного обслуговування органів державної влади в процесі прийняття і реалізації державно-управлінських рішень // Статистика України. – 2003. - №2. – с.36-39.*
4. *Карпов В., Пугачова М., Степашко В. Статистичний моніторинг соціально-економічних процесів як актуальне завдання державної статистики. // Статистика України. - 2000р. - №2, с.33-40.*
5. *Карпов В., Побурко Я., Матковський С. Основні засади і заходи реформування регіональної статистки в Україні // Регіональна економіка. – 1998. - №3. – с.78-87.*
6. *Сучасний стан та перспективи розвитку регіональної статистики: Збірник матеріалів національної конференції. – Київ, 2002. – 339 с.*